

Улида В. Ю., здобувач, НУЦЗУ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

В статті здійснено дослідження досвіду та перспектив державного регулювання в сфері електроенергетики в європейських країнах. Зокрема, здійснено огляд особливостей функціонування європейських інституційних структур, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність в сфері електроенергетики. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики в європейських країнах. Визначено типи моделей електроенергетичного ринку в країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: державне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, сфера електроенергетики, модель, європейські країни.

The research of experience and state regulation prospects in European countries' electric power industry sphere is carried out in the article. In particular, the review of features of functioning of European institutional structures, which regulate foreign trade activities in electric power industry sphere, is carried out. The standard-legal maintenance of state regulation of foreign trade activities in electric power industry sphere in European countries is analyzed. Types of models of the electric power market in the European Union countries are defined.

Keywords: state regulation, foreign trade activities, electric power industry sphere, model, European countries.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні спостерігається трансформація ринку електроенергії шляхом переходу до моделі двосторонніх контрактів з балансуючим ринком. Враховуючи це, необхідним є дослідження європейського досвіду державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики досліджувалися багатьма видатними вченими, зокрема, такими, як Б. Слупський [1], В. Стофт [2], І. Франчук [3] та ін.

Проте недостатньо висвітленими залишаються питання перспектив розвитку державного регулювання в сфері електроенергетики в європейських країнах та впровадження результатів цього розвитку в вітчизняну практику.

Постановка завдання. Виходячи з вищезазначеного, метою даної статті є дослідження досвіду та перспектив державного регулювання в сфері електроенергетики в європейських країнах.

Для досягнення зазначеної мети в роботі потрібно поставити та вирі-

шити такі завдання:

- огляд особливостей функціонування європейських інституційних структур, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність в сфері електроенергетики;

- аналіз нормативно-правового забезпечення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики в європейських країнах;

- визначення типу моделі електроенергетичного ринку в країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі існують такі категорії зарубіжних інституційних структур, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність в сфері електроенергетики:

- інститути загального характеру, що реалізують відповідні функції на рівні Європейського Союзу, до яких, зокрема, слід віднести Раду ЄС, Європейську Комісію, Європейський Парламент тощо;

- структури міждержавного характеру, які об'єднують не лише країни, які є членами Європейського Союзу, а й інші країни (Міжнародна агенція з атомної енергії (МАГАТЕ), Міжнародне енергетичне агентство (МЕА));

- інститути, що виконують визначені функції на рівні енергетичного сектору (Генеральна дирекція з енергетики).

Зокрема, провідним державним органом, що відповідає за процеси розробки й узгодження зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики в країнах Європейського Союзу на нинішньому етапі, є Генеральна дирекція з енергетики, яка була сформована шляхом реорганізації в 2010 році Генеральної дирекції з енергетики та транспорту, ключовими завданнями якої, в свою чергу, були такі:

- остаточне формування європейського енергетичного ринку;

- підтримка сталого розвитку сектору енергетики;

- активізація розвитку мереж енерготранспортного призначення;

- забезпечення потрібного рівня енергетичної безпеки;

- розширення зовнішньоекономічної діяльності Європейського Союзу в сфері електроенергетики;

- загальний розвиток співробітництва Європейського Союзу в сфері електроенергетики на світовому рівні [2].

При цьому слід зазначити, що в кожній з окремих країн, які є учасниками Європейського Союзу, можуть діяти різнохарактерні системи державного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю в сфері електроенергетики. Зокрема, необхідно звернути увагу на те, що кожна з країн-учасниць Європейського Союзу висуває відповідний регулювальний державний орган, який входить до Групи європейських регуляторів електроенергії та газу (англ. – European Regulators' Group for Electricity and Gas – ERGEG), яка була сформована Європейською Комісією в якості консультативного органу з питань створення європейського електроенергетичного ринку. Зазначена Гру-

па відповідає за розробку законопроектів і документів стратегічного характеру стосовно розвитку сфери електроенергетики. При цьому лібералізація електроенергетичного ринку Європейського Союзу не вимагала обов'язкової приватизації – у багатьох країнах, зокрема, в Італії та Швеції продовжують функціонувати великі енергогенеруючі компанії, переважна частина акцій яких належить державі [3].

У більшості країн Європейського Союзу функції передачі електроенергії й керування режимами енергосистем є організаційно об'єднаними й реалізуються через системних операторів, які на сучасному етапі об'єднані в межах Європейської мережі системних операторів передачі електроенергії (англ. – European network of transmission system operators for electricity – ENTSO-E), яка здійснює функції планування й координації функціонування енергетичних систем, що працюють паралельно, на загальноєвропейському рівні.

Серед перспектив державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики в країнах Європейського Союзу слід звернути увагу на спробу впровадження Директиви 2003/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії від 26.06.2003 р. № 994_571. Відповідно до зазначеної Директиви, для країн-учасниць Євросоюзу було встановлене зобов'язання щодо дерегулювання та лібералізації електроенергетики. Директива також припускала перспективну інтеграцію локальних ринків електроенергії в єдиний внутрішній ринок Європейського Союзу протягом 2007–2012 років [1].

Реформа, що була закладена у вищезазначеній Директиві, передбачала поділ вертикально-інтегрованих енергетичних компаній відповідно до виду їх діяльності з метою забезпечення конкуренції в секторах генерації та збуту електричної енергії. Проте в процесі впровадження реформи з'явилася низка таких ускладнень:

- національний (замість транснаціонального) характер генерації електроенергії перешкоджав об'єднанню ринків внаслідок неоптимального розміщення мережної інфраструктури в межах сформованої системи функціонування сфери електроенергетики країн Європейського Союзу;

- фактичні показники діяльності енергетичних систем різних регіонів демонстрували суттєву асиметрію, що, відповідно, ускладнювало координацію електроенергетичних ринків країн-учасниць Європейського Союзу;

- відсутність прозорості при здійсненні зовнішньоекономічних торговельних операцій стосовно електроенергії;

- наявність потужних енергетичних компаній стримувала розвиток конкуренції в сфері електроенергетики [3].

Відповідно, сумісним рішенням Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу було прийнято пакет нормативно-правових актів, що регулюють газову та електроенергетичну галузі (далі – Третій пакет енерге-

тичних законів). Зокрема, даний Пакет вступив в силу 03 вересня 2009 року та містив такі документи:

– Директива ЄС від 13.07.2009 року № 2009/72/ЄС стосовно загальних правил для внутрішнього ринку електрики;

– Регламент ЄС від 13.07.2009 року № 714/2009 стосовно умов доступу до мережі для транскордонного обміну електроенергією.

Слід при цьому звернути увагу на той факт, що в межах Третього пакету енергетичних законів було вперше введено в дію обмеження прав іноземних інвесторів в сфері електроенергетики.

Фактично в нинішніх умовах в результаті проведення зазначених вище реформ європейський ринок електроенергії являє собою конгломерат об'єднаних між собою регіональних ринків Балтії, Східної Центральної Європи, Західної Центральної Європи, Південної Центральної Європи, Північної Європи, Південно-Західної Європи й сектору «Франція-Великобританія-Ірландія». В цілому на території Європейського Союзу функціонують 9 основних бірж електроенергії: NordPool, EEX, IPEX, Powernext, APX NL, APX UK, Belrex, Endex і Omel, однак протягом останніх років спостерігається тенденція до злиття бірж і розширення території, що ними охоплюється. На всіх зазначених біржах торгівля електроенергією здійснюється в режимі «на добу вперед», на деяких з них також функціонують ринки внутріденного, балансуєчого та ф'ючерсного типу. При цьому найбільш розвиненим сектором вважається ринок Північної Європи, особливо його скандинавська частина, де на біржі NordPool організовані торги «на добу вперед» і балансуєчий ринок. На цьому ринку спостерігаються одні з найнижчих цін на електроенергію у Європі, а її ліквідність перевищує 30% [2].

Проте відповідно до прогнозів Зеленої книги Європейського Союзу про енергетичну безпеку за 2000 рік, обсяг імпорту електричної енергії на цій території в перспективі збільшиться з 49% до 51%. Слід при цьому зазначити, що, незважаючи на проведену лібералізацію, у багатьох країнах Європейського Союзу зберігається суттєва частка регульованих поставок електричної енергії, зокрема, це стосується країн-нових членів Європейського Союзу (Болгарія, Естонія, Литва, Латвія, Угорщина, Польща, Румунія, Словаччина). Однак регульовані тарифи зберігаються нині й у деяких країнах з розвиненими електроенергетичними ринками, зокрема у Франції й Італії.

Ринок потужності ЄС у явному вигляді відсутній, але в окремих країнах (наприклад, Іспанії), діють неринкові механізми плати за потужність: всім виробникам, які подають ринкові заявки, виплачується фіксований збір, що встановлюється в адміністративному порядку, навіть якщо запропонована ними електроенергія не була відібрана в порядку зростання ціни [1].

Таким чином, ринок електроенергетики в країнах Європейського Союзу може бути представлений як у вигляді моделі «Єдиного закупника», так і у вигляді моделі «Специфічних прав доступу до магістральних мереж» («Модель регульованого доступу до мереж електропередачі»). Зокрема, мо-

дель «Єдиного закупника» передбачає часткове дерегулювання процесу виробництва електроенергії. Однак інші процеси, зокрема, передача, розподіл та збут електроенергії підлягають строгому регулюванню.

Що стосується моделі «Специфічних прав доступу до магістральних мереж», то, на відміну від моделі «Єдиного закупника», в ній передбачається часткове відкриття діяльності замкнених та вертикально-інтегрованих регіональних електроенергетичних монополій.

Висновки. Таким чином, у результаті проведення даного дослідження було отримано такі висновки:

1. Огляд особливостей функціонування європейських структур, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність в сфері електроенергетики уможливив відповідне виділення трьох категорій зазначених інститутів: інститути загального характеру; інститути міждержавного характеру та інститути, що виконують визначені функції на рівні енергетичного сектору. При цьому провідним державним органом, що відповідає за процеси розробки й узгодження зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики в країнах Європейського Союзу на нинішньому етапі, є Генеральна дирекція з енергетики.

2. Аналіз нормативно-правового забезпечення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики в європейських країнах дозволив зазначити, що на сучасному етапі провідними документами стосовно зазначеної діяльності є Директива ЄС від 13.07.2009 року № 2009/72/ЄС стосовно загальних правил для внутрішнього ринку електрики, а також Регламент ЄС від 13.07.2009 року № 714/2009 стосовно умов доступу до мережі для транскордонного обміну електроенергією.

3. Було визначено типи моделей електроенергетичного ринку в країнах Європейського Союзу – модель «Єдиного закупника» та модель «Специфічних прав доступу до магістральних мереж» («Модель регульованого доступу до мереж електропередачі»).

Отримані результати нададуть можливість впровадження досвіду країн Європейського Союзу в національну практику з метою вдосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики.

Список використаних джерел

1. Слупський Б. В. Форми та методи державного управління електроенергетичною галуззю [Електронний ресурс] / Б. В. Слупський, А. В. Малюська. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/>.

2. Стофт С. Экономика энергосистем: Введение в проектирование рынков электроэнергии / С. Стофт. – М. : Мир, 2006. – 623 с.

3. Франчук І. А. Особливості державного регулювання енергетики в ринкових умовах / І. А. Франчук // Вісник НАДУ. – 2008. – № 4. – С. 91–98.